

فرهنگ‌های اولیه

بر ساخت معابد. در بعضی جوامع حرفه‌های مرتبط با ساختمان در کنترل طبقه‌ی ممتاز جامعه بود. در بعضی دیگر، حرفه‌های ساختمانی نمود عمومی‌تری یافتند.

سیر تاریخی

- سیر تاریخی تحولات فرهنگی و صنعتی دوران قدیم را می‌توان به شرح زیر دنبال کرد.
- نقاشی‌های بومیان روی سنگ، معرف دیرپاترین سنت اجرای هنری پیوسته در جهان است. از حدود ۴۰۰۰۰ سال پیش از میلاد تا عصر حاضر، سطوح سنگی در اوبیر طی هزاره‌های مختلف نقاشی و از نو نقاشی شده‌اند.
- از ۳۰۰۰۰ سال تا ۱۰۰۰۰ سال پیش از میلاد، انسان‌های عصر دیرینه‌سنگی روی دیوارها و سقف‌های غارهای بیشمار، مانند غارهای واقع در لاسکو و شووت، واقع در جنوب غربی فرانسه‌ی امروزی و شمال اسپانیا، تصاویر حیوانات را خلق می‌کنند.
- غارهای سنگی آپولو ۱۱ از جمله قدیمی‌ترین آثار هنری شناخته شده در قاره‌ی آفریقا است که قدمت آن‌ها به ۲۵۵۰۰ تا ۲۳۵۰۰ سال پیش از میلاد می‌رسد.
- در حدود ۲۰۰۰۰ سال پیش از میلاد سنت فرهنگی مالتا در شمال و مرکز آسیا شکوفا می‌شود.

انسان‌ها از ۱۲۰۰۰ سال پیش از میلاد، طی فرایندی تدریجی، در بخش اعظم کره‌ی زمین پخش شدند؛ آن‌ها حرکت خود را از آفریقا آغاز کردند و به غرب آسیا، اروپا، جنوب و شرق آسیا، استرالیا، امریکای شمالی، و سرانجام، به منتهی‌الیه جنوب امریکای جنوبی رفتند. به‌طور کلی، آن‌چه در آن دوران یافت می‌شد، آبادی‌های کوچکی بود که در نزدیکی غارها، یا در طول خطوط ساحلی و رودخانه‌ها ساخته شده بود تا ساکنان آن‌ها بتوانند هم به کشاورزی و هم به ماهیگیری بپردازند. اهلی کردن حیوانات و کشت گیاهان، فرایندی آهسته و تدریجی بود و انجام آن نه تنها مستلزم شناخت فصل‌ها بود، بلکه می‌بایست این دانش نسل به نسل نیز انتقال می‌یافت. در چنین فضایی بود که هنرهای ساختمانی و کاربری‌های تخصصی‌تر آن‌ها برای مقاصد مذهبی و اجتماعی، تکامل خود را آغاز کرد و نقشی با اهمیت روزافزون یافت. خواه از گل استفاده می‌شد یا از آجر، از نی برای پوشش بام، از قیر برای پوشش کاری، از سنگ به عنوان پی، یا از چوب به عنوان تیر و ستون، به ابزارهای تخصصی و تخصصی‌سازی اجتماعی نیاز بود. اما حاصل کار به هیچ‌وجه یکنواخت نبود. بعضی از جوامع از دیگران عمل‌گراتر بودند، بعضی نمادگراتر. بعضی از جوامع بر ساخت انبارهای غله تأکید داشتند، بعضی دیگر

و در حدود ۴۰۰۰ سال پیش از میلاد به اسکاندیناوی می‌رسد.

- در حدود ۶۰۰۰ سال پیش از میلاد، در کاتال هویوک، سفال ساخته و پارچه‌ی پشمی بافته می‌شود.
- در حدود ۵۰۰۰ سال پیش از میلاد در امریکای مرکزی ذرت کشت می‌شود.

سرچشمه‌های تمدن چین

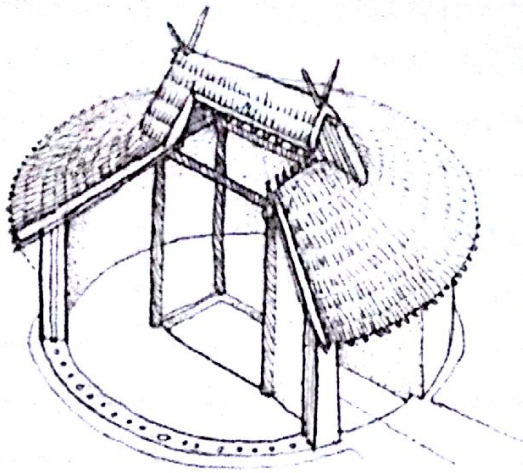
در هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد، بافت پیوسته‌ای از آبادی‌ها، از جلگه‌های مغولستان داخلی در شمال چین، در طول دره‌ی رود زرد، و تا خلیج هانگ‌ژو در جنوب، شکل گرفته بود. کشاورزی در داخل روددره‌ها و در فواصل بین آن‌ها، به‌راحتی نیاز جمعیت‌های بزرگی را برآورده می‌کرد. اما از شهرهای مترکم و متمرکز اثری نبود و آن‌چه در این مراحل آغازین تاریخ چین به چشم می‌آید، تمدنی نامتمرکز با قصبه‌های کوچک پراکنده در ناحیه‌ای وسیع است. این آبادی‌های پراکنده غالباً یک مرکز آیینی مشترک داشتند که آن‌ها را از طریق نظم نمادین مشترکی با یکدیگر مرتبط می‌ساخت.

بانپو، واقع در دره‌ی رود زرد (نزدیک شهر امروزی شیان) که قدمت آن به حدود ۴۵۰۰ پیش از میلاد می‌رسد، صرفاً یکی از چندین آبادی بزرگ و سازمان‌یافته بود. این آبادی در ناحیه‌ای به‌وسعت حدود ۶۰ کیلومتر مربع گسترش یافته و توسط خندقی به عرض ۵ تا ۶ متر احاطه شده بود، که احتمالاً هم برای زهکشی و هم به‌عنوان مانع تدافعی به‌کار می‌رفت. خانه‌ها سازه‌های مدوری از گل و چوب بودند، بام‌های گالی‌پوش با پیش‌آمدگی داشتند، روی پی‌های کم‌عمق بنا شده بودند و در مرکز آن‌ها چالی برای افروختن آتش قرار داشت. ورودی این خانه‌ها شیب‌راهه‌ای بود که به‌داخل خانه پایین می‌رفت.

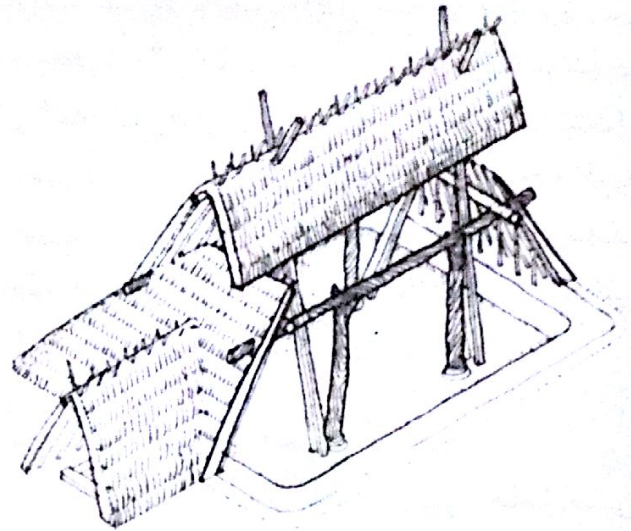
در مقیاس شهری، سازه‌هایی را با میدان‌های سرگشاده‌ی وسیع و سوراخ‌های انبار می‌یابیم که نشانه‌ی وجود سلسله‌مراتب و سازمان شهری است. یکی از نواحی روستا به سفال‌گری اختصاص داشت، که نشانه‌ی ظهور تخصص‌گرایی پیشاصنعتی است. یکی از قدیمی‌ترین

محوطه‌های تاریخی آن شامل یک رشته‌خانه‌ی زیرزمینی، حاوی عاج و استخوان کنده‌کاری‌شده، و اشیای ساخته شده از شاخ حیوانات است.

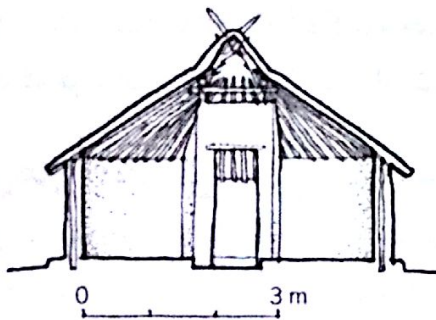
- در حدود ۱۷۰۰۰ تا ۱۵۰۰۰ سال پیش از میلاد، اتراق‌گاه‌های اواخر عصر دیرینه‌سنگی در وادی کوبانیان برپا می‌شود، سرزمینی که امروز مصر علیاست.
- در حدود ۱۳۰۰۰ سال پیش از میلاد نخستین انسان‌ها به امریکا کوچ می‌کنند.
- در حدود ۱۰۰۰۰ تا ۸۲۰۰ سال پیش از میلاد، نخستین آبادی‌های دائمی در خاور نزدیک به کشت غلات می‌پردازند.
- در حدود ۱۰۵۰۰ تا ۹۵۰۰ سال پیش از میلاد، ناحیه‌ی ساحلی پاسیفیک سفلی در امریکای جنوبی شاهد سکنا گزیدن انسان در مונته‌ورده و غار فل در پاتاگونیاست.
- در حدود ۱۰۵۰۰ تا ۸۰۰۰ سال پیش از میلاد، فرهنگ جومون در ژاپن نمونه‌هایی از قدیمی‌ترین سفال‌های شناخته شده را تولید می‌کند.
- در حدود ۱۰۰۰۰ تا ۹۰۰۰ سال پیش از میلاد، سرخپوستان پالئو در امریکای مرکزی و شمالی برای کشتن شکارهای بزرگ از نیزه‌هایی با نوک ساخته شده از سنگ چخماق استفاده می‌کنند.
- در حدود ۹۰۰۰ تا ۳۰۰۰ سال پیش از میلاد، پناهگاه‌های ساخته شده از صخره‌های ماسه‌سنگی، در تپه‌های پاچ‌ماری، واقع در هند امروزی، با نقاشی‌های دیواری و سقفی تزئین می‌شود.
- در حدود ۸۳۰۰ پیش از میلاد، شهر بارودار جریکو بنا نهاده می‌شود.
- در حدود ۷۰۰۰ سال پیش از میلاد، در آناتولی آزمایش روی کانه‌های مس آغاز می‌شود.
- در حدود ۷۰۰۰ تا ۵۷۰۰ سال پیش از میلاد، جیاهو جامعه‌ای شکوفا و پیچیده در چین مرکزی است. شواهدی دال بر کشت برنج در این ناحیه وجود دارد.
- در حدود ۷۰۰۰ سال پیش از میلاد کشاورزی در یونان و جزایر دریای اژه آغاز می‌شود و در حدود ۵۰۰۰ سال پیش از میلاد به شبه‌جزیره‌ی ایبری و بریتانیا،

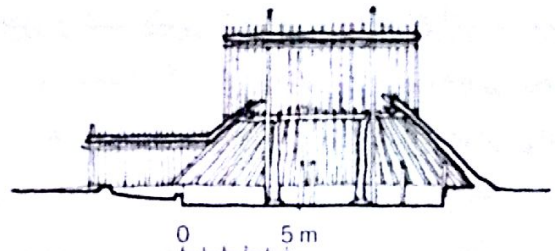
نمای برش خورده

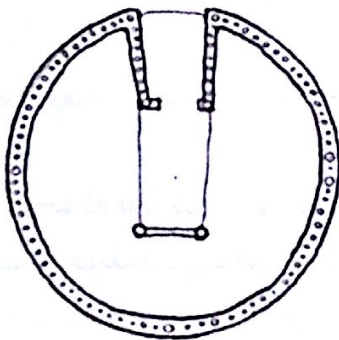
نمای برش خورده

مقطع عرضی

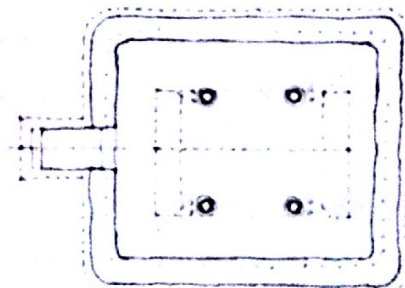

مقطع طولی

پلان

۱/۲ بانپو: بازسازی خانه‌های مدور

پلان

۱/۱ بانپو: بازسازی تالار همایش

مرکز آیینی نیئوهلیانگ

در میان یافته‌های اخیر در ارتباط با تمدن چینی اولیه می‌توان به آن‌هایی اشاره کرد که به فرهنگ هونگ‌شان در مغولستان داخلی، واقع در امتداد راسته‌های علیا و میانی رود لائوها، و در طول دره‌ی رود بینگ‌جین تعلق دارند. مرکز آیینی نیئوهلیانگ که قدمت آن به حدود ۳۵۰۰ پیش از میلاد می‌رسد،

کوره‌های جهان در این ناحیه پیدا شده است.

قربانگاهی در یائوشان (در حدود ۲۰۰۰-۳۳۰۰ پیش از میلاد)، در ژئی‌جیانگ، نشانه‌ای از بناهای مذهبی آن زمان است. خندقی ساحت مقدس به شکل مربعی به ضلع ۲۵ متر را جدا می‌سازد و در میانه‌ی این ساحت سکویی به ابعاد ۶×۷ متر از خاک کوبیده‌ی سرخ بنا شده است.

دنبال کرد که در دوران اوج توسعه‌ی خود، وسعتی در حدود ۲۰۰ هکتار داشت. چشم‌انداز غالب شهری را "ساختمان‌های قوطی‌وار" وسیع خشت‌وگلی تشکیل می‌داد که تصور می‌شود انبارهای غله بودند که به صورت سازه‌های مستطیلی چنداتاقه طراحی می‌شدند. نبود در را می‌توان نشانه‌ی بارگیری غلات از بالا تلقی کرد؛ چنان‌که در سیلوهای امروزی رایج است.

مصر پیشاپادشاهی

آفریقای شمالی زمانی ناحیه‌ی پهناور و حاصل‌خیزی بود که از جنگل‌ها و مراتع وسیع تشکیل شده بود و از دوران‌های اولیه انسان در آن‌ها زندگی می‌کرد. اما در هزاره‌ی ششم پیش از میلاد، سرتاسر کره‌ی زمین به‌طور چشمگیری گرم شد و اوضاع اقلیمی شمال آفریقا، اندک‌اندک، تغییر یافت و به پهنه‌های بیکرانی از ماسه تبدیل شد که اکنون آن را با نام صحرای آفریقا می‌شناسیم. مردم ساکن در این نواحی به سمت غرب، به مراکش، اسپانیا و ماورای آن، یا به طرف شرق، به کرانه‌های رود نیل کوچیدند. در نتیجه طی دوره‌ای بسیار کوتاه در مصر روستاها رشد کردند و به شهر تبدیل شدند.

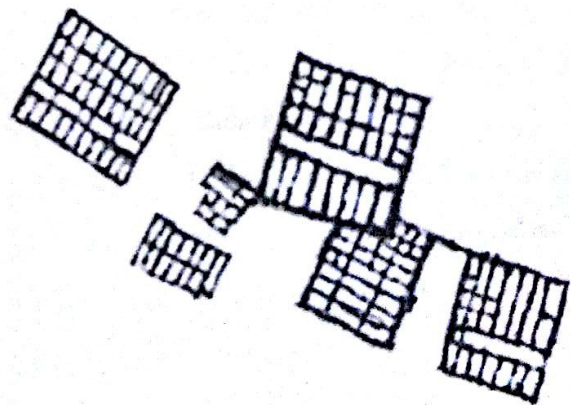
یکی از قدیمی‌ترین محوطه‌های مصری، که به دوره‌ی پیشاپادشاهی تعلق دارد، مریمدا، واقع در ۵۰ کیلومتری شمال غربی قاهره، و در قاعده‌ی غربی دلتای نیل است. قدمت این محوطه به هزاره‌ی ششم پیش از میلاد می‌رسد و از مجموعه‌ای از کلبه‌های بیضی‌شکل و سیلوهای غلات فرورفته در زمین تشکیل شده است. مقبره‌ای از ۳۲۰۰ سال پیش از میلاد، واقع در آبدوس، که یکی از شهرهای مهم اولیه در فاصله‌ی ۱۰۰ کیلومتری پایین‌دست طیوه بود، از ظهور فکر ایجاد محوطه‌ی دفن به‌عنوان آرامگاه خبر می‌دهد. این مقبره از گودالی مستطیلی به طول تقریباً ۱۰ متر، عرض تقریباً ۵ متر، و عمق ۱/۵ متر تشکیل شده است. روی آن با چوب، گل و ماسه پوشانده شده بود تا به شکل تپه‌ای کوتاه در آید. اتاق‌ها از طریق شکاف‌های باریکی که جای در را می‌گرفتند، به هم راه داشتند.

ناحیه‌ی پهناوری برای خاکسپاری و برگزاری مراسم دینی است که از ۱۶ محوطه‌ی واقع بر فراز تپه‌های پراکنده در منطقه‌ای به‌وسعت بیش از ۵۰ کیلومتر مربع تشکیل شده است. تقریباً در وسط این ناحیه، سکویی به ابعاد ۴۰ در ۵۰ متر از رس‌آهکی قرار دارد و روی آن معبدی بنا شده است. معبد از هشت تالار زیرزمینی مرتبط با هم تشکیل می‌شد و شکلی نامتقارن و گوشه‌دار داشت که طول آن از شمال تا جنوب ۲۵ متر بود و عرض آن بین ۲ تا ۹ متر تغییر می‌کرد. نشانه‌ای از آبادی‌های مختلف در نزدیکی نینوهلیانگ وجود ندارد و این ناحیه بسیار وسیع است؛ وسیع‌تر از آن‌که یک طایفه یا آبادی بتواند آن را اداره کند و چنین به نظر می‌رسد که مرکز آیینی کل منطقه بوده است.

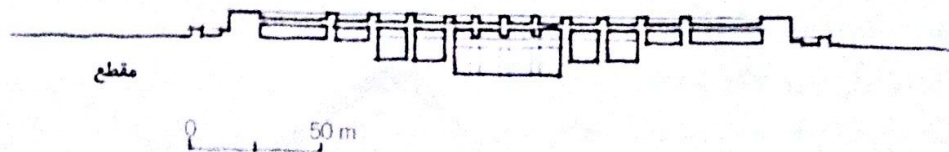
آبادی‌های اولیه‌ی دره‌ی رود سند

اگر چه شواهد استقرار عصر نوسنگی در هند به ۱۰۰۰۰ سال پیش از میلاد می‌رسد، فرهنگ‌های اسکان‌یافته از حدود ۷۰۰۰ سال پیش از میلاد، در تپه‌های شرقی کوه‌های بلوچستان، واقع در پاکستان امروزی، پدیدار شدند. این ناحیه از لحاظ توپوگرافی به چین و بین‌النهرین شبیه بود، اما معماری بسیار متفاوتی داشت.

در میان محوطه‌های بیشماری که هنوز در دست کاوش است، محوطه‌های واقع در اطراف مهرگار کنونی، از همه مهم‌ترند. تاریخ پنج‌هزارساله‌ی این ناحیه را می‌توان از یک روستا تا مرکز دادوستد ناحیه‌ای

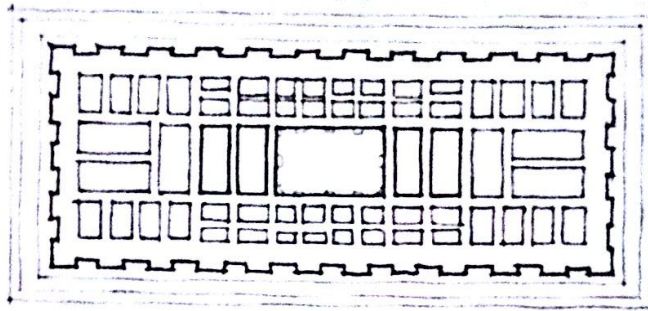

۱۳ پلان محوطه‌ی مهرگار، پاکستان

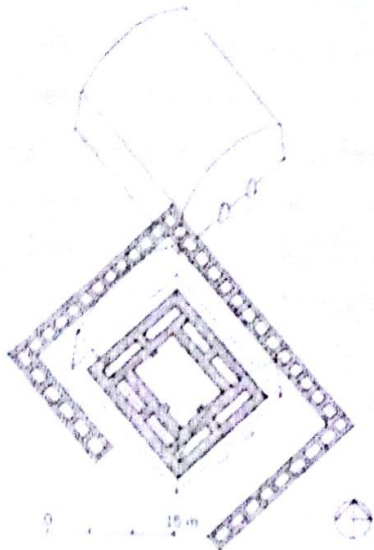
مقطع

50 m

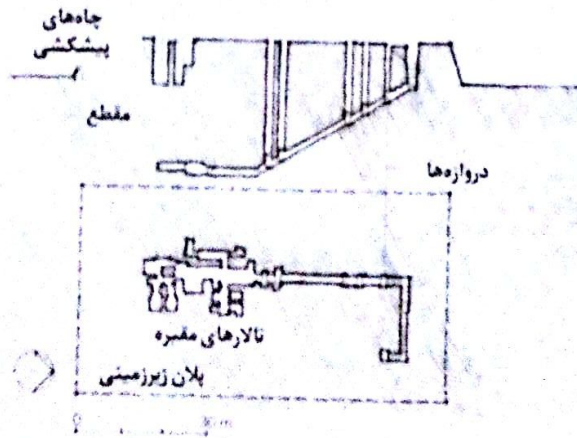

پلان

۱/۴ مقبره‌ی هورآبا

۱/۵ مقبره‌ی Y (ملکه‌ی مرنیت) در آیدوس

چاه‌های
پشگشی

مقطع

دروازه‌ها

تالارهای مقبره

پلان زیرزمینی

۱/۶ مصطبه‌ی K1 در بیت چلاف

طراحی و تزئین این مقبره‌ها آشکارا نشان از پیدایش مصطبه دارد. بزرگ‌ترین مصطبه از آن هورآبا بود؛ مربوط به ۳۱۰۰ پیش از میلاد، در ساکرا، درست بیرون از ممفیس. فقط پنج اتاق مرکزی، که در زمین حفر شده‌اند، این مقبره را تشکیل داده‌اند. مصطبه‌ای، که در دوران پادشاهی سوم، ساخته شد، بیت چلاف، در شمال آیدوس، با ابعاد ۴۵ در ۸۵ متر و ارتفاع ۸ متر، بسیار با عظمت بود. این مقبره به صورت خانه‌ای چنداتاقه در دل زمین ساخته شده بود و دسترسی به آن از طریق پلکان و راهرویی طولیل میسر می‌شد.

بین‌النهرین

در اطراف رودهای دجله و فرات، یعنی ناحیه‌ای که در ۴۰۰۰ پیش از میلاد، در آن شبکه‌ی وسیعی از روستاها در سرزمین‌های کوهستانی پا گرفته بود، وضعیت متفاوتی شکل گرفت. ساکنان این ناحیه چندین هزاره را صرف تبدیل این دره‌ها به یکی از حاصل‌خیزترین نواحی جهان کرده بودند. اقلیم این نواحی نیز سردتر بود و به عبارت دیگر دره‌های سبز و خرم دجله و فرات، شباهتی به صحرای امروزی نداشتند. کشاورزان در دره‌ها کار می‌کردند، اما مردم در تپه‌ها سکونت داشتند که ساخت استحکامات و سنگربندی در آن‌ها آسان‌تر بود.

یکی از مهم‌ترین گروه‌بندی‌های روستاها که قدمت

عستی
مهری
ککیل
که به
دند.
تلقی

یزی
ود و
اما

سین
مال
رانی
ریقا
ب،
ق،
های
نهر

به
۵۰

های

از

کل

ت.

در

ی

خاد

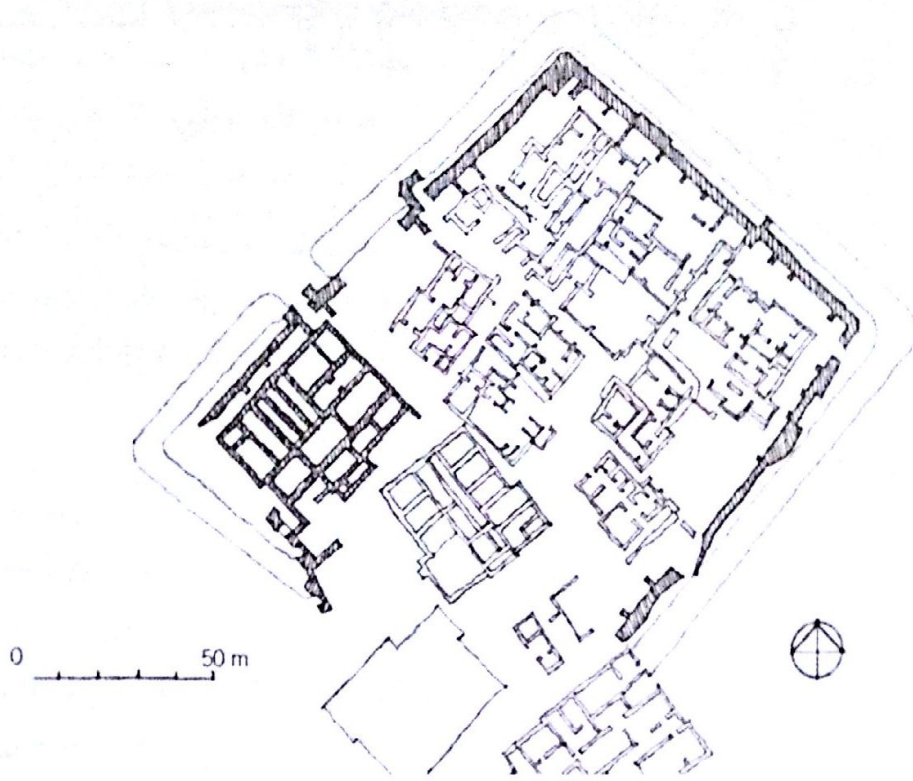
بره

پیا

با

ای

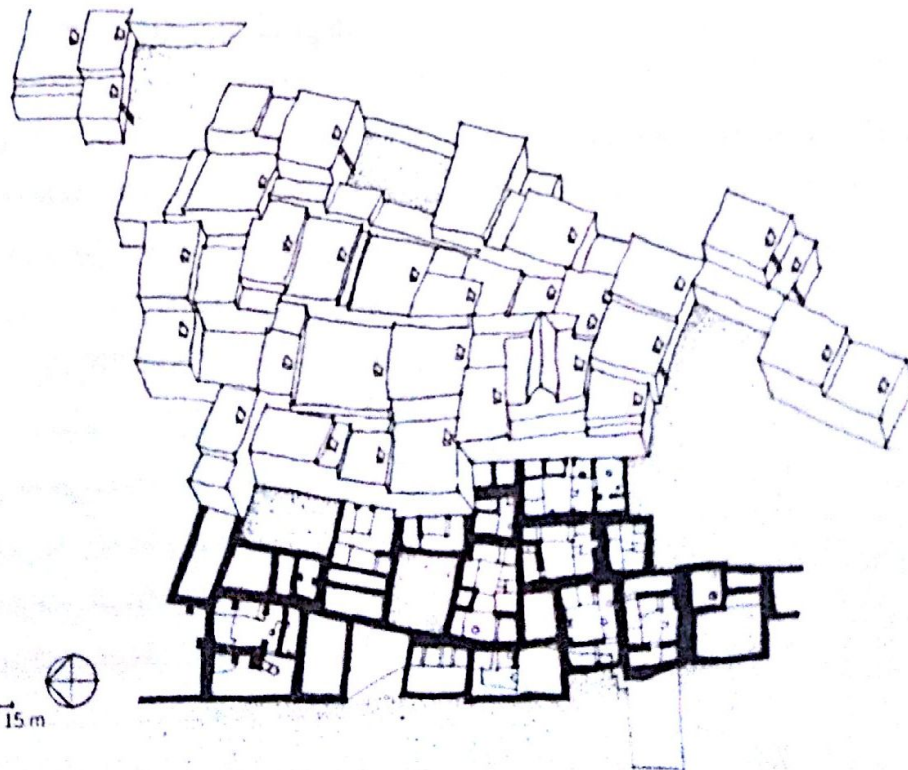
که

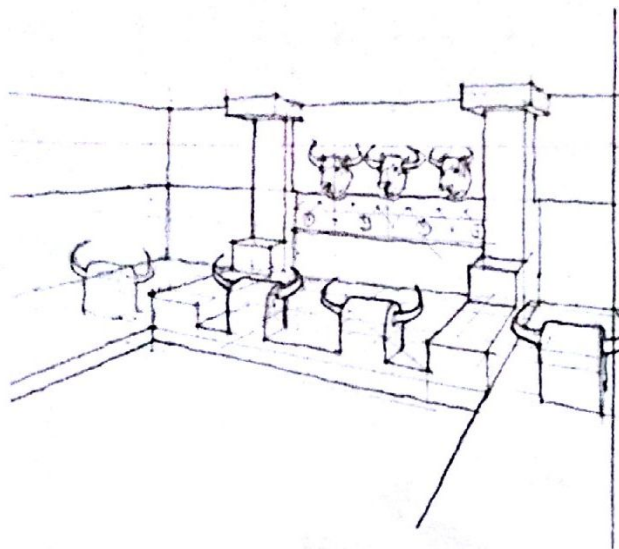
۱۱۷ الگوی خانه‌سازی در تل‌الساوان، عراق

در میان این آبادی‌ها می‌توان از تل‌حسونه نام برد که در غرب عراق امروز، و در جنوب موصل، در تپه‌های مشرف به رود دجله قرار داشت؛ تل‌مغزلیه که در ۱۵۰ کیلومتری شمال غرب واقع بود؛ تل‌الساوان که در

آن به این دوران (۲۵۰۰-۶۰۰۰ پیش از میلاد) می‌رسد، درست در شرق یک منطقه‌ی کشت دیم واقع شده بود که از منتهی‌الیه شمالی خلیج فارس، در طول دامنه‌های رشته‌کوه زاگرس، به سمت شمال شرقی امتداد داشت.

۱۱۸ الگوی خانه‌سازی در کاتال‌هویوک، نزدیک قونیه در ترکیه

۱/۹ خانه‌ی نمونه‌وار در کاتال هویوک

تخت تشکیل شده بود که به صورت یک جرم معماری واحد به هم چسبیده بودند و هیچ خیابان یا گذرگاهی بین آن‌ها وجود نداشت. ساکنان شهر از روی بام‌ها رفت‌وآمد می‌کردند و از طریق نردبان، از سوراخ بام وارد خانه‌ی خود می‌شدند. دیوارها از خشت خام ساخته شده بود و آن‌ها را با پایه‌های ضخیم از چوب بلوط تقویت می‌کردند. نور از پنجره‌های کوچکی که در دیوارها، در ارتفاع زیاد، تعبیه شده بود وارد خانه می‌شد. خانه‌ی نمونه‌وار در کاتال هویوک از یک اتاق بزرگ متصل به اتاق‌های کوچک‌تر تشکیل می‌شد؛ اتاق‌های کوچک‌تر حکم انبار را داشتند. اتاق اصلی سکو، اجاق و صندوق داشت. ابعاد متوسط اتاق اصلی در حدود ۶×۵ متر بود. دیوارهای آن اندودکاری شده بود و بسیاری از آن‌ها را با صحنه‌های تماشایی شکار، نقش‌های پارچه، یا منظره، تزئین کرده بودند. در سه طرف اتاق سکوهاى برجسته‌ای برای خوابیدن و فعالیت‌های دیگر وجود داشت.

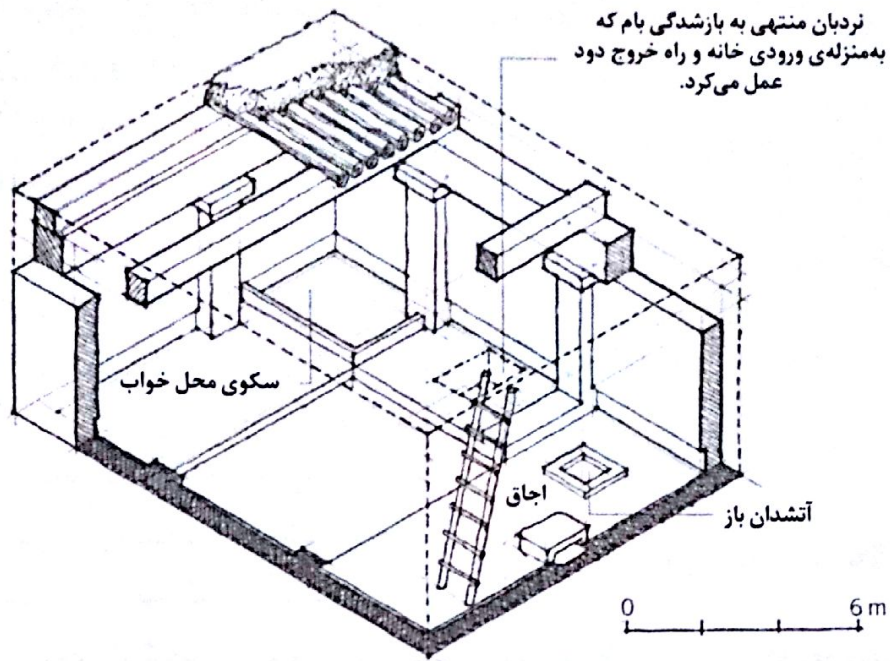
اریدو و ارک (اوروک)

جایی که برای نخستین بار جمع مراکز آیینی، تراکم شهری، و تولید کشاورزی - صنعتی را با هم، و هم‌ارز با مصر و دره‌ی سند می‌بینیم، ناحیه‌ی بین‌النهرین سفلی بود که جنوب عراق و ایران امروزی را تشکیل می‌دهد. دجله و فرات، بر خلاف نیل، قبل از برداشت محصول، مثلاً در ماه‌های آوریل و مه، طغیان می‌کردند

کرانه‌ی چپ دجله، نزدیک سامرا قرار داشت؛ و جارمو و گنج‌دره که در ایران امروز واقع شده‌اند.

در ابتدا، این آبادی‌ها به صورت روستاهای دارای استحکامات با جمعیت حدود ۲۰۰ نفر بنا شدند و در طول زمان توسعه یافتند و به جوامعی در خور اعتنا تبدیل شدند. مصالح ساختمانی اصلی گل و چوب بود؛ گل را با نی مخلوط می‌کردند و به صورت رج‌های افقی به کار می‌بردند تا دیوارهایی با ارتفاع‌های مختلف بسازند. دیوارهای خانه‌ها الگوی لانه‌زنبوری داشتند تا دوام آن‌ها بیشتر شود؛ در حقیقت خانه‌ها از اتاق‌های راست‌خطی تشکیل شده بود که ابعاد متوسطی در حدود $۲ \times ۱/۵$ متر داشتند. در گنج‌دره، باستان‌شناسان عبادتگاه‌های خانگی کشف کردند که در آن‌ها مجموعه‌ی کوچ‌های وحشی به رف گچی متصل شده بود و عبادتگاه‌های مشابه در کاتال هویوک، واقع در آناتولی، را تداعی می‌کرد. بام‌های افقی از تیرهای بلوط مجاور هم تشکیل می‌شد که لایه‌ای از شاخه و نی روی آن‌ها می‌چیدند و آن‌ها را با گل، قیر، و گچ درزبندی می‌کردند. خانه‌ها چیزی فراتر از سرپناه ساده بودند. سطح بعضی از دیوارهای داخلی با اندود گچ تزئین شده بود، که در سرتاسر ناحیه به منزله‌ی عنصر مرکزی ساخت باقی ماند؛ قدمت اندودکاری با گچ به ۷۰۰۰ سال پیش از میلاد می‌رسد. از رخنمون‌های گسترده‌ی سنگ گچ در شمال عراق و سوریه، قطعات سنگی استخراج می‌شد؛ این قطعات را روی هم می‌چیدند و می‌پختند تا پودر سفیدرنگی به دست آید که به آسانی قابل حمل بود.

کانون تجارت فلزات شهر کاتال هویوک در مرکز آناتولی، نزدیک شهر امروزی قونیه، بود. این شهر با جمعیتی که در حدود ۳۰۰۰ نفر برآورد می‌شود، یکی از بزرگ‌ترین شهرهای ناحیه در آن دوران بود و قدمت آن به ۷۴۰۰ پیش از میلاد می‌رسد. اشیای فلزی کشف شده در این شهر از جمله قدیمی‌ترین نمونه‌های شناخته‌شده در خاور نزدیک به شمار می‌روند. این شهر از خانه‌های مستطیل‌شکل با بام‌های

۱/۱۰ عبادتگاه بازسازی شده در کاتال هویوک

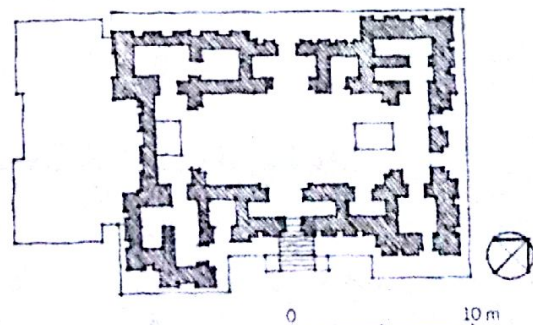
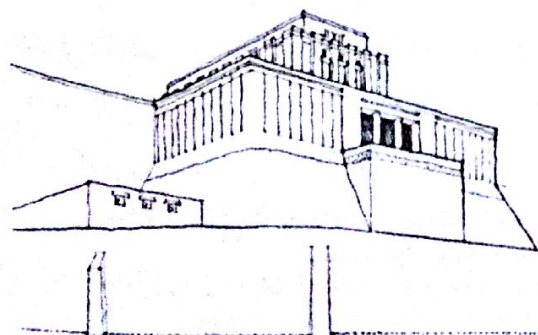
نداشت، و تا حدود ۸۰۰ میلادی در همین وضعیت ماند؛ در این زمان ابداع ابزارهای آهنی، کاشت و برداشت غلات را گسترش داد و این امر تأثیری منفی بر بین‌النهرین گذاشت.

چرخ برای حمل بار به کار گرفته شد و وزنه‌های استاندارد اختراع شدند. نیاز به حفظ دقیق سوابق بین بازرگانان به یکی دیگر از دستاوردهای تمدن منتهی شد که همانا خط بود؛ از خط برای ثبت موضوعات تجاری استفاده شد. مقارن با این تحول، یک سیستم قانونی و بایگانی ابداع شد.

فرهنگی که برای نخستین بار و در حدود ۵۰۰۰ پیش از میلاد تسلط بر دجله و فرات را آغاز کرد، اوپید نام

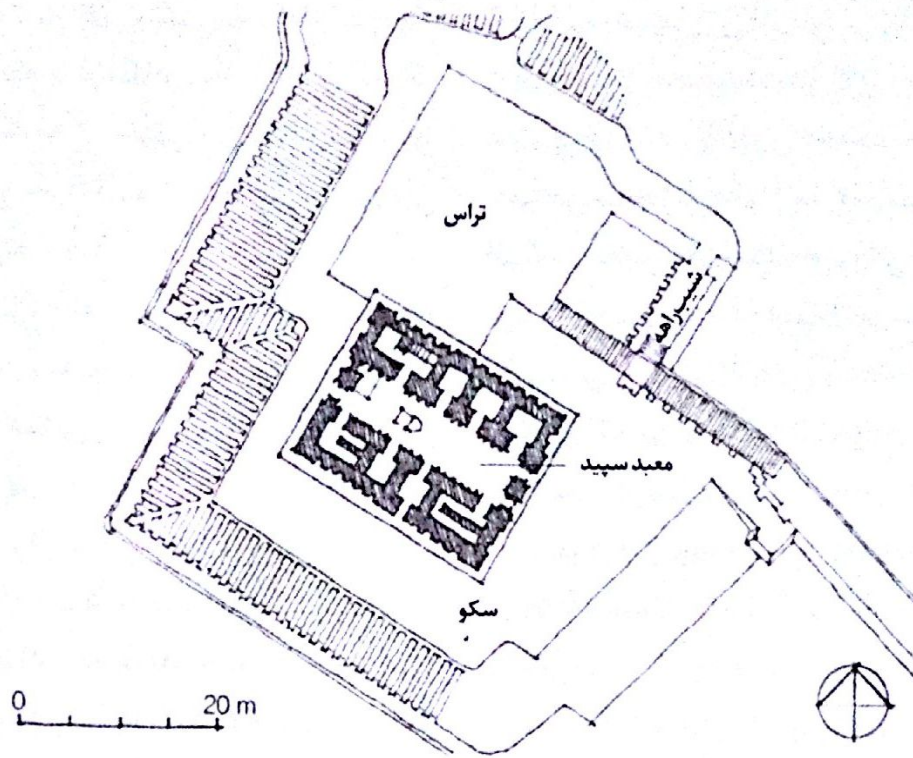
و در نتیجه نواحی پست غیرقابل کشاورزی بود. اما رسوباتی که این رودها به همراه می‌آوردند به صورت خاکریزهای طبیعی روی هم انباشته شد و کشاورزان این خاکریزها را تقویت کردند و تحکیم بخشیدند. به تدریج بستر رودخانه از زمین‌های اطراف مرتفع‌تر شد و این امکان فراهم آمد که روستاییان با سوراخ کردن خاکریزها، کانال‌ها و نهرهایی برای آبیاری احداث کنند. به تازگی عکسبرداری هوایی ماهیت دامنه‌دار این کانال‌ها و نهرهای باستانی را اثبات کرده است؛ طول بعضی از این کانال‌ها بیش از ۱۰۰ کیلومتر است.

طی چند قرن این ناحیه به موتوری اقتصادی تبدیل شد که در هیچ کجای جهان، مگر مصر، همتایی

۱/۱۱ پلان: معبد اریدو

۱/۱۲ معبدی روی سکوی سنگ‌پوش در اریدو، نزدیک ابوشهرین، عراق

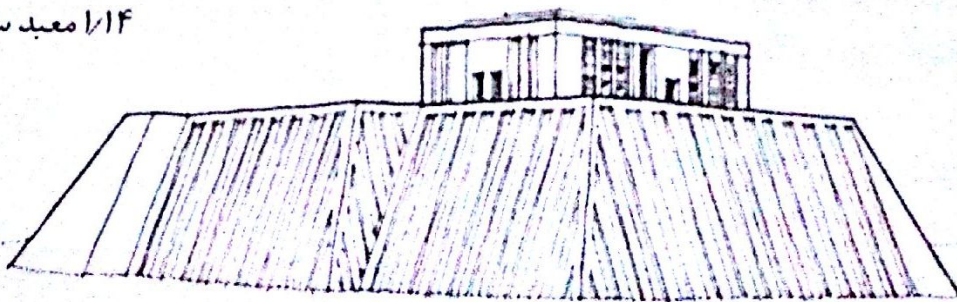
۱/۱۳ پلان: معبد سپید در اِرك، نزدیک سماوه، عراق

بود. یک رشته پله در میانه‌ی ضلع بزرگ‌تر آن بنا شده بود؛ این پله‌ها به مدخلی منتهی می‌شد که از آنجا دهلیزی کم‌عمق، دسترسی به تالار مرکزی وسیعی را که در امتداد طولی واقع شده بود، میسر می‌ساخت. فضاهای جانبی، که احتمالاً محل نگهداری اشیای متبرک بودند، در گوشه‌ها قرار داشتند.

شهر دیگر سومر، موسوم به اِرك (اوروک)، احتمالاً وقف آنو، خدای آسمان بود. معبد او، موسوم به معبد سپید، روی تراس وسیعی بنا شده بود که بر فراز کوه مصنوعی بلندی قرار داشت؛ طرح آن نامنتظم بود و از جلگه، با مزارع و باتلاق‌های پهناورش، ۱۳ متر بالاتر بود. راه دسترسی به معبد پلکانی در جبهه‌ی شمال شرقی بود. شکل کلی معبد، در مقایسه با معبد اریدو، بسیار ساده است، اما همانند معبد اریدو، باید از دهلیز

داشت. در حدود ۳۰۰۰ پیش از میلاد، این قوم توسط سومری‌ها از میدان خارج شدند؛ سومری‌ها نخستین مدرن‌سازان بودند و سنت‌های کهنه و کاملاً تثبیت شده را کنار گذاشتند و قراردادهای نو جایگزین آن‌ها کردند. حسونه، در مقایسه با شهرهای جدید آن‌ها، یعنی اِرك، اریدو، و شهر عیلامی سوسا، روستایی عقب‌مانده بیش نبود. اریدو بر کرانه‌ی فرات و در دلتای آن بنا شده بود که از آن زمان تا کنون گل‌ولای آن را گرفته است، به طوری که محوطه‌ی باستانی آن اکنون در حدود ۹۰ کیلومتر در داخل خشکی است. معبد اریدو بر فراز پایه‌ی عظیمی از آجرهای رُسی بنا شده بود که از کیلومترها دورتر دیده می‌شد. پشت‌بندهایی در فواصل منظم فرم آن را تعیین می‌کردند و اگر چه شکلی تقریباً مستطیلی داشت، پیرامون آن نامنتظم

۱/۱۴ معبد سپید در اِرك

روستایی را تسهیل می‌کرد. نواحی واقع در غرب و شمال دریای سیاه به سبب سفال‌گری و معدن‌کاری مشهور بودند و یقیناً با بین‌النهرین دادوستد داشتند. اگرچه بیشتر ساختمان‌های اروپا چوبی بود، نواحی ساحلی اقیانوس اطلس به فرهنگ خرسنگی تعلق داشتند که، همانند اغلب بخش‌های آسیا، به ساخت مقابر سنگی دست می‌زد. در بریتانیا این فرهنگ‌ها هزاران دایره‌ی سنگی بنا کردند که به عنوان اماکن مذهبی و محلی برای دادوستد به کار می‌رفتند.

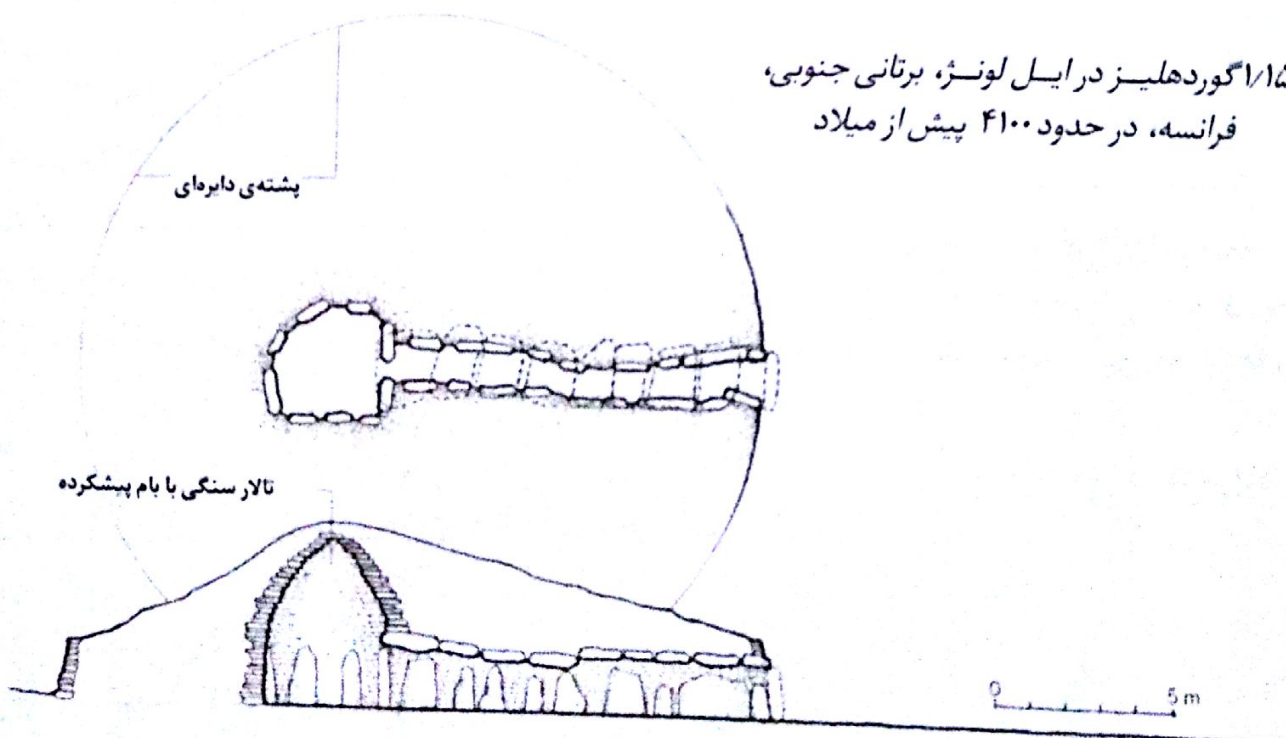
جغرافیای پیچیده‌ی اروپا از لحاظ خطوط ساحلی، رودها، و رشته‌کوه‌ها سبب شد که تشکیل واحد تمدنی یگانه‌ای، مانند آنچه در مصر، چین، و هند پدیدار شد، در این قاره نامحتمل شود. گذشته از آن، اروپا، به سبب دشواری‌های ناشناختن غلات در نواحی شمالی، برخلاف شرق و غرب، تا ۳۵۰۰ پیش از میلاد هنوز فاقد اقوام سکناگزیده بود. نخستین آثار معماری مقبره‌هایی بودند که یاد میراث‌های طایفه‌ای را زنده نگه می‌داشتند و به عنوان مکانی برای گردهمایی، دادوستد و برگزاری آیین‌ها به کار می‌رفتند. نمونه‌های این مقابر را می‌توان در سرتاسر اروپا، در پرتغال، فرانسه، انگلستان، حتی در مناطق شمالی مانند نروژ، و هم‌چنین در مراکش

کم‌عمقی گذشت تا به تالار بزرگ رسید. اما در این‌جا، در یک گوشه سکو یا قربانگاهی وجود داشت که یک رشته پله‌ی باریک به آن منتهی می‌شد. در مرکز این فضا میز پیشکشی وجود داشت و در مقابل آن آتشدانی پست، به شکل نیم‌دایره بنا شده بود.

ساختمان‌سازان اهل بین‌النهرین روش استفاده از کوره برای پختن و سخت کردن آجر، سفال سقف، و تنبوشه‌های زهکشی را کشف کردند. شاید اهالی بین‌النهرین این مهارت‌ها را خود کسب کرده باشند، اما به احتمال بیشتر آن‌ها را از تمدن دره‌ی سند آموخته بودند که یقیناً با آن ارتباط داشتند. آن‌ها مدت‌ها پیش از این آجر را ابداع کرده بودند. چون در باتلاق‌های بین‌النهرین هیزم برای سوخت کوره کمیاب بود، آجر مصالحی تجملی به شمار می‌رفت و بیشتر در ساخت کاخ‌ها، معابد، و دروازه‌ها مصرف می‌شد؛ دروازه‌ی ایستر در بابل، معروف‌ترین این بناهاست.

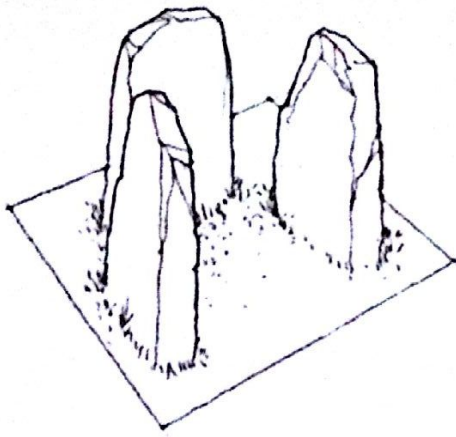
در این دوران، اروپا مجموعه‌ای نامنسجم از روستاها و نواحی تحت سلطه‌ی طوایف بود. غلات که در بین‌النهرین و مصر در مقیاس بزرگی کاشت و برداشت می‌شد، تا حدود ۳۵۰۰ سال پیش از میلاد به انگلستان راه نیافت. هوای نسبتاً گرم‌تر از هوای امروزی، تکامل زندگی

۱/۱۵ گورد هلیز در ایل لونز، برتانی جنوبی، فرانسه، در حدود ۴۱۰۰ پیش از میلاد

و ساردنی یافت.

مقبره‌های پرتغالی، که از قدیمی‌ترین مقبره‌ها شمرده می‌شوند، از تالاری تشکیل شده‌اند که از دال‌های سنگی ساخته شده و راه دسترسی به آن دهلیزی باریک است. به این سبب، این مقبره‌ها را غالباً "گوردهلیز" می‌نامند. روی آن‌ها با پشته‌ای مصنوعی از خاک یا سنگ پوشانده می‌شد و از همین رو آن‌ها را "گورپشته" هم نامیده‌اند؛ گاهی آن‌ها را با دیوارهای حایل تحکیم می‌بخشیدند.

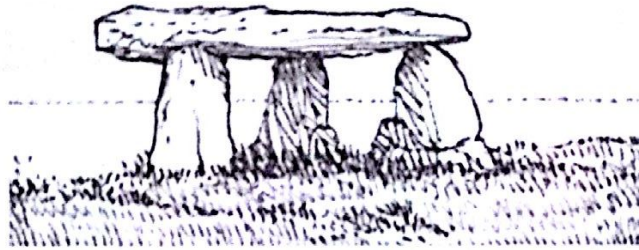

مقبره‌ی کاو: سه سنگ عمودی، دو تا در دو جانب، و دیگری در پشت.

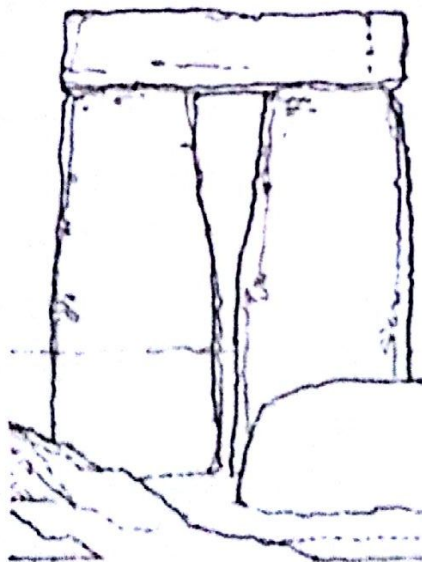
سقف بعضی از تالارها با سنگ‌هایی ساخته می‌شد که هر یک نسبت به دیگری، به سوی مرکز، پیش‌کردگی داشت تا در بالاترین نقطه به هم می‌رسیدند. نمونه‌ای از این نوع سقف را می‌توان در گوردهلیز ایل لونژ در جنوب برتانی، واقع در فرانسه، یافت.

دایره‌های سنگی

در انگلستان، تقریباً در اواخر هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد، به سبب استفاده‌ی بیش از حد از زمین، بروز قحطی، یا شیوع طاعون، در تکامل به سوی سازمان‌های اجتماعی پیچیده‌تر وقفه ایجاد شد. شاید فاجعه‌ای طبیعی سبب‌ساز این بلا بود. در گرینلند شواهدی دال بر بارش باران اسیدی در نتیجه‌ی فوران‌های آتش‌فشانی، در حدود ۳۲۵۰ پیش از میلاد مشاهده می‌شود که به ایجاد ابرهایی چنان غلیظ منتهی شد که جلو نور خورشید را گرفتند. پهنه‌های وسیعی از زمین از سکنه خالی شد. آثار این پدیده، فاجعه‌بار، اما کوتاه‌مدت بود. هوا دوباره مثل سابق شد. در حقیقت در اواخر عصر حجر و اوایل عصر مفرغ، اقلیم انگلستان گرم‌تر از امروز بود و بنابراین زمین‌های قابل کشت در ۲۰۰۰ پیش از میلاد، از زمین‌های قابل کشت در ۲۰۰۰ میلادی بیشتر بود. نسل جدیدی از سازه‌های گورگاهی، موسوم به "مقبره‌ی کاو" پدیدار شد که از سه دال سنگی ایستاده تشکیل می‌شد که به شکل حرف «U» روبه‌شرق استقرار می‌یافتند؛ این نوع مقبره سرگشاده بود و غالباً با خاکریزهای دایره‌ای و دایره‌های سنگی احاطه می‌شد.

مقبره‌ی خرسنگی: مقبره‌ی تشکیل‌شده از سه یا چند خرسنگ عمودی و یک یا چند سنگ درپوش

مقبره‌ی سه‌خرسنگی: سازه‌ای تشکیل‌شده از دو سنگ عمودی که تکیه‌گاه یک نعلی افقی است.

۱۶/ انواع سازه‌های مقبره‌ی خرسنگی اولیه

۱/۱۷ دایره‌ی سنگی در ایوبری، انگلستان

دایره‌ها نزدیک روستا یا اطراق‌گاه طایفه بودند و با سنگ‌های محلی ساخته شده بودند. اما نمود معماری آن‌ها یکنواخت نیست. این دایره‌ها می‌توانستند گرد یا بیضی‌مانند باشند، یا خاکریزهای هم‌مرکز از دایره‌های سنگی داشته باشند، و بسیاری از آن‌ها راه‌هایی برای ورود داشتند.

اما مهم‌ترین اثر آن زمان دایره‌های سنگی بودند، نه مقبره‌ها. برآورد می‌شود که در دوره‌ای احتمالا تا ۴۰۰۰ دایره‌ی سنگی وجود داشته است که ۲/۳ آن‌ها در مرحله‌ی اصلی ساختمان‌سازی، بین سال‌های ۳۰۰۰ و ۱۳۰۰ پیش از میلاد بنا شده‌اند.

قطر قدیمی‌ترین دایره‌ها بین ۱۸ تا ۳۰ متر بود و سنگ‌های آن‌ها شانه‌به‌شانه ایستاده بودند. بیشتر این